

Bencsik Péter

Magyar kisebbségi érdekérvényesítés a prágai Nemzetgyűlésben a húszas években

Csehszlovákia megalakulásakor a forradalmi Nemzetgyűlésben nem vettek részt kisebbségi képviselők. A lassan kialakuló magyar politikai élet szereplői hosszas viták után, Budapest jelzésére döntöttek úgy, hogy részt vesznek az 1920-as választásokon és kísérletet tesznek a szlovenszkói magyarság érdekeinek védelmére a prágai Nemzetgyűlésben. Előadásomban arra keresem a választ, hogy a Képviselőház magyar nemzetiségű tagjai milyen ügyekben léptek fel, mennyire aktívan vettek részt a parlamenti munkában, mennyire használták ki az anyanyelvi felszólalás lehetőségét, hogyan éltek az interpellálás lehetőségével. Terjedelmi okokból most csak az első parlamenti ciklus képviselőházára fordítok figyelmet.

Röviden szeretnék kitérni a téma eddigi szakirodalmi feldolgozására. A két világháború közötti csehszlovákiai magyar politikai élet alapvető vonásait már feltárták a kutatók. Különösen alaposan vizsgálták az államfordulat időszakát (1918–20), illetve a szintén sorsfordító 1938-as évet. A két fordulat közötti konszolidáltabb időszakon belül a történészek eleinte elsősorban a választásokon legtöbb szavazatot kapó, s a Budapest által is szinte kizárólagosan támogatott jobboldali ellenzéki pártokra, a Kisgazdapártra (KGP) és az Országos Keresztényszocialista Pártra (OKP) fordították figyelmüket. Ezért a szlovákiai magyar kisebbségi politizálásra is hatással volt a magyar kormányzat magyarságpolitikája. Az utóbbi években azonban megkezdődött meg a csehszlovákiai magyar szociáldemokrata és aktivista mozgalmak történetének feltárása is.¹ De a jobboldali ellenzéki pártok tevékenységét is eddig inkább szlovákiai szemponttal vizsgálták, a prágai Nemzetgyűlésben játszott szerepükre kisebb figyelem hárult.² Mindazonáltal az eddigi munkák is kitértek, legalább röviden, a magyar képviselők prágai parlamenti munkájára. Popély Gyula egy rövid fejezetben tárgyalja a magyar képviselők 1920–21-es felszólalásait és egyik legnagyobb hatású interpellációjukat. Ebben elsősorban a magyarellenes fellépések elleni tiltakozásokat emeli ki a szerző, tehát tipikusan az ún. sérelmi

¹ Az államfordulatra vonatkozó legfontosabb munkák: *Popély Gyula*: Felvidék 1914–1920. Magyar Napló, Bp., 2010.; *Gyönyör József*: Határok születtek. A csehszlovák állam megalakulása és első törvénye. Madách, Pozsony, 1992.; *Uő*: Közel a jog asztalához. A csehszlovák állam kezdeti nehézségei, területi gyarapodása, ideiglenes alkotmány, alkotmánylevele és annak sorsa. Madách, Pozsony, 1993.; *Filep Tamás Gusztáv*: Főhatárolmaváltás Pozsonyban, 1918–1920. Események, történetek egy hírlap közleményeinek tükrében. Kalligram, Pozsony, 2010. Az 1938-as év történéseinek legalapvetőbb feldolgozása: *Simon Attila*: Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2011. Az 1920–1938 közötti korszakról: *Popély Gyula*: Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban, 1918–1925. Kalligram, Pozsony, 1995.; *Angyal Béla*: Érdekvédelem és önszerveződés. Fejezetek a csehszlovákiai magyar pártpolitika történetéből, 1918–1938. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Galánta–Dunaszerdahely, 2002.; *Angyal Béla*: Dokumentumok az Országos Keresztényszocialista Párt történetéhez, 1919–1936. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja–Dunaszerdahely, 2004. A budapesti kormány magyarság politikájának legjobb összefoglalása: *Bárdi Nándor*: Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről. Pro-Print, Csíkszereda, 2013. 237–320. A csehszlovákiai szociáldemokrata és aktivista mozgalmakkal kapcsolatban: *Simon Attila*: A magyar szociáldemokrácia útkeresése a húszas évek Csehszlovákiájában. Múltunk 58. (2013: 1. sz.) 36–64.; *Simon Attila*: Az elfeledett aktivisták. Kormánypárti magyar politika az első Csehszlovák Köztársaságban. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja–Komárom, 2013.

² Jellemző, hogy Angyal Béla fent idézett dokumentum válogatása sem tartalmazza egyetlen prágai Nemzetgyűlési felszólalás vagy interpelláció szövegét sem. Vö. *Angyal B.*: Dokumentumok, i.m.

politikával foglalkozik, emellett viszonylag részletesen mutatja be a trianoni békeszerződés prágai megtárgyalását. A későbbi évek magyar nézőpontú prágai nemzetgyűlési vitáit – Simon Attila tanulmányain kívül – szinte csak a Rothermere-akcióval kapcsolatban idézik a történészek.³ Mindez annak ellenére, hogy Angyal Béla helyesen megállapította, hogy a magyar „politikai munka súlypontja azonban egyre inkább áthelyeződött Prágába, a fővárosba”.⁴ A Magyar Nemzeti Levéltárban Országos Levéltárában átnéztem a Csehszlovákiával és az ottani magyar kisebbséggel kapcsolatos iratokat. Ezek a prágai parlamenti munkára vonatkozó feljegyzéseket, jelentéseket nem, illetve csak alig tartalmazznak, de érdekes adalékokkal szolgálnak a – kizárólagosan a jobboldali ellenzéki – magyar pártok és Budapest közötti kapcsolatokról.

Vizsgálatom célja a fentiek alapján az, hogy a képviselők prágai munkáját, aktivitását elemezsem, mégpedig a különböző politikai csoportok, pártok működését – részben statisztikai módszerekkel – egymással összehasonlítva. Arra a kérdésre is választ keresek, hogy a sérelmi-ellenzéki-revíziós politika mellett tapasztalható-e más, például szakpolitikai, nemzet(rész)építő, netán aktivista magatartás is.

Az 1920-as választások eredményeként tíz magyar képviselő szerzett mandátumot, bár ekkor Kárpátalja területén elmaradt a szavazás. Közülük legtöbben az OKP listáján jutottak be: Jabloniczky János, Körmendy-Ékes Lajos, Lelley Jenő, Szent-Ivány József és Tobler János. Ketten közülük (Jabloniczky és Tobler) bár magyar érzelműek voltak, de anyanyelvük német volt. Előbbi a párt német tagozatának vezetője volt, a Nemzetgyűlésben pedig mindketten mindig németül szólaltak fel. Az OKP listán a képviselőházba bejutott Szent-Ivány ténylegesen a Kisgazdapárt vezére volt, s a későbbiekben e pártot is erősítette. A pártnak saját jogon Prágába került képviselője is volt Füssy Kálmán személyében. (Ennek ellenére 1922 júniusáig mindketten az OKP klubjához tartoztak a parlamentben.) A Csehszlovák Szociáldemokrata Munkáspárt (CSSZDMP⁵) listáján két magyar kapott mandátumot: Borovszky Géza és Surányi Lajos, míg egy Magyar–Német Szociáldemokrata Párt (MNSZDP) is bejutott a Nemzetgyűlésbe. Ennek négy képviselője közül kettő volt magyar: Földessy József és Nagy Gyula, ugyanakkor a párt másik két képviselője, Paul Wittich és Samu (Samuel) Mayer is azon pozsonyi németek közé tartozott, akik jól beszéltek magyarul és a magyar nemzeteszme hívei voltak.⁶ A továbbiakban ennek ellenére Wittich és Mayer szerepével nem foglalkozom behatóan, míg Jabloniczky működésével igen.

A magyar képviselők köre a parlamenti ciklus során jelentősen átalakult. Tobler, Surányi és Nagy nem tudta kitölteni mandátumát, mert „rendezetlen állampolgárságukra” való hivatkozással 1921-ben (Nagy esetében 1923-ban) megfosztották őket képviselői megbízatásuktól is. Egyedül Tobler helyére került magyar nemzetiségű személy Palkovich Viktor személyében.

³ Popély Gy.: Ellenszélben i. m. 86–95.; Bencsik Gábor: Igazságot Magyarországnak. Lord Rothermere és a magyar revízió. Bp., é. n. [2002.] 71., 79–80.; Michela, Miroslav: A Rothermere-akció visszhangja Csehszlovákiában 1927–1928-ban. Századok 138. (2005) 1501–1502. és 1511.

⁴ Angyal B.: Érdekvédelem, 93. Angyal azonban feltehetően inkább a Prágai Magyar Hírlapra gondolt állítása megfogalmazásakor, mint a Nemzetgyűlésre.

⁵ Csehül: Československá sociálně-demokratická strana dělnická.

⁶ Simon A.: A magyar szociáldemokrácia útkeresése i. m. 42. A magyar–német párt elsősorban a pozsonyi szociáldemokratákból jött létre, míg a csehszlovák pártba bekapcsolódó magyar baloldali politikusok bázisa Kassa volt. Uo. 48–50.

Végül 1924-ben a kárpátaljai pótválasztás során Korláth Endre (Őslakosság Autonómja⁷), és a Csehszlovák Kommunista Pártot (CSKP) erősítő Gáti József is mandátumot szerzett. A szociáldemokrata képviselők körében belső mozgásra is sor került: Nagy Gyula 1921-ben a magyar–német pártból a csehszlovák párt balszárnyának klubjába (a kommunistákhoz) igazolt át, 1922-ben pedig Borovszky a CSSZDMP-ből kiválva csatlakozott a magyar–német szociáldemokraták klubjához.⁸ A magyar–német párt ekkor már nem is létezett, mivel már 1920-ban a balszárny kiválása után szétesett. Ennek ellenére az egykori párt klubja a Nemzetgyűlésben megmaradt,⁹ bár Wittich 1924-ben a szudétanémet szociáldemokrata klubba lépett át.

A javaslatok, felszólalások, interpellációk, kérdések száma

A képviselők munkájában – így a kisebbségi érdekvédelemben is – a következő lehetőségek álltak rendelkezésre: önálló (törvény)javaslatok, vitákban való felszólalások, interpellációk és kérdések. Az interpellációk és kérdések elkülönítését a tárgyalási rend, vagyis a házszabály¹⁰ határozta meg. A kettő közötti különbség a húszas évek Csehszlovákiájában elsősorban a rájuk adott válasz módjában állt, hiszen mindkettőt írásban kellett beadni. Kérdést bármelyik képviselő intézhetett a kormányhoz vagy annak valamely tagjához, s erre a megkérdezett miniszter válaszolhatott, akár szóban, akár írásban, de ez nem volt kötelező számára. Interpellációnak az olyan kérdést tekintették, amit legalább további húsz képviselő aláírt, s erre az érintett miniszternek két hónapon belül válaszolnia kellett. Különbség volt az is, hogy a kérdéseket nem iktatták az Irományok (*tisky*) közé, valamint kérdést a házelnökhöz és a bizottságok elnökeihez is lehetett intézni.¹¹

A magyar képviselők nevéhez viszonylag kevés felszólalás köthető. Az 1920–25 közötti öt éves ciklus idején a képviselőházban összesen 83 alkalommal szólaltak fel. A legtöbb felszólalás Füßy Kálmán nevéhez fűződik, ő összesen 12 alkalommal kapott szót. Nem sokkal marad el azonban tőle Körmeny-Ékes Lajos és Borovszky Géza, akik 11–11 alkalommal szólaltak hozzá a vitákhoz. Önálló javaslattal még ritkábban álltak elő a prágai törvényhozásban a magyar képviselők; öt év alatt mindössze 13 ilyen javaslat született. Vélhetően az tartotta vissza őket a nagyobb aktivitástól, hogy sem az önálló javaslataiktól, sem a hozzászólásaiktól nem remélhettek jelentős eredményt; ehhez a magyar honatyák száma túlságosan alacsony is volt.

Sokkal nagyobb volt a jelentősége az interpellációknak és a kérdéseknek. A magyarok a ciklus során 232 interpellációt és 414 kérdést intéztek a hatóságokhoz. A legaktívabb e téren Körmeny-Ékes Lajos volt, aki 65 interpellációjával és 219 kérdésével mindkét téren az első helyet foglalja el. Interpellációk terén Lelley Jenő is alig maradt el tőle (63 db), s bár kérdések terén is ő volt a második legaktívabb, de elmaradása ott már tetemes volt (129 kérdést tett fel). A legpasszívabb magyar a parlamenti munka során Tobler János volt (1 felszólalás, 2 inter-

⁷ Mivel e párt egyedüli reprezentánsaként került a Nemzetgyűlésbe, a parlamentben politikai klubon kívüli képviselő lett. Bár nem csatlakozott egyik magyar ellenzéki párt klubjához sem, velük szorosan együttműködött.

⁸ A képviselők listája, klubok közötti váltása, mandátumtól való megfosztása kérdésében a cseh parlament honlapján található adatbázis ad eligazítást: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/rejstrik/jmenny/index.htm>. Letöltés ideje itt és e honlap további oldalai esetében is: 2014. márc.–ápr. Popély szerint Surányi is átlépett a CSKP-ba, de a prágai parlament adatbázisa erre utaló adatot nem tartalmaz. Popély Gy.: Ellenzélben i. m. 94.

⁹ Simon A.: A magyar szociáldemokrácia útkeresése i. m. 52–54.

¹⁰ 1920. évi 325. tv. Sbírka zákonů a nařízení státu Československého, 1920/LXI. (10. května 1920) 745–759.

¹¹ Uo. 756–757. (67–70. §§)

pelláció, 1 kérdés); időarányosan azonban ő is aktívabb volt a teljes ciklusban képviselőként ténykedő Földessy Józsefnél, aki öt év alatt is csak 5 felszólalással, 3 interpellációval és 1 kérdéssel hívta fel magára a figyelmet (önálló javaslata egyiküknek sem volt).

A magyar képviselőknek eredetileg 60%-a tartozott a jobboldali, 40%-a a szociáldemokrata csoportba. A jobboldal túlsúlya később nőtt ugyan Surányi Lajos, majd Nagy Gyula mandátumtól való megfosztása után, s ezen a kárpátaljai pótválasztás is csak alig módosított. 1924 elején mindenestre a magyar képviselők alig negyede volt baloldali, s az év végén is csak 30%-uk. A magyarok törvényhozásbeli aktivitásának belső arányai azonban ennél is nagyobb különbségeket mutatnak. A keresztényszocialisták és a kisgazdák által alkotott jobboldali blokk sokkal nagyobb aktivitást fejtett ki. Ezt igazolják az alábbi adatok is: a magyar javaslatok alig 14,3%-a, az interpellációk 19%-a, a kérdéseknek pedig mindössze az 1,2%-a fűződött a szociáldemokrata–kommunista oldalhoz, akik leginkább még a felszólalások terén teljesítettek jobban: ott elérték a magyar felszólalások számának egyharmadát.

1. táblázat. A magyar képviselők aktivitása a prágai képviselőházban, 1920–1925. Forrás: saját összeállítás.

	javaslat	felszólalás	interpelláció	ebből megválaszolt		kérdés	összes
				db	%		
Jabloniczky János	1	4	18	12	66,7	4	27
Körmendy-Ékes Lajos	0	11	65	41	63,1	219	295
Lelley Jenő	3	8	63	43	68,3	129	203
Tobler János	0	1	2	2	100	1	4
Palkovich Viktor	0	4	9	6	66,7	2	15
Korláth Endre	0,5*	7	6	5	83,3	14	28
Füssy Kálmán	2,5*	12	9	8	88,9	23	47
Szent-Ivány József	4	8	16	12	75	17	45
jobboldal összesen	11	55	188	129	68,6	409	664
Surányi Lajos	1	6	15	10	66,7	1	23
Borovszky Géza	0	11	12	7	58,3	1	24
Földessy József	0	5	3	3	100	1	9
Nagy Gyula	0	2	8	4	50	2	12
Gáti József	1	4	5	1	20	0	10
baloldal összesen	2	28	43	25	59,1	5	79
mindösszesen	13	83	231	154	66,8	414	742

* Közös javaslat esetén (pl. Füssy és Korláth esetében) tört szám is lehetséges.

A felszólalások, interpellációk nyelve

A képviselőház házszabálya a következőképpen szabályozta a nyelvhasználati jogokat. A házszabály 49. § (2) bekezdése szerint: „A képviselők megnyilvánulásaira csehszlovák nyelven kerül sor. A német, orosz (kisorosz), magyar vagy lengyel nemzetiségű képviselők használhatják saját nemzetiségük nyelvét, amennyiben nem kívánják használni a csehszlovák nyelvet.” A házszabály tehát ragaszkodott a nyelvtörvényben is lefektetett fikcióhoz, a „csehszlovák” nyelv létehez. A gyakorlatban az egyes képviselők a cseh, illetve a szlovák változatot is szabadon használhatták. A képviselők egyéni javaslatai, illetve a kérdések és interpellációk is benyújthatók voltak a kisebbségek nyelvein. A képviselőnek jogában állt saját fordítást is csa-

tolni ezekhez; amennyiben nem élt e joggal, a ház irodája készítette el a fordítást; ebben az esetben ezen alapult a későbbi vita. Ha valamilyen okból a ház irodája mégsem fordította le a benyújtott kérdést vagy interpellációt, a ház elnöksége visszaadta a betérjesztőnek a javaslatot (kérdést, interpellációt), hogy egy héten belül nyújtsa be azzal együtt a fordítást. Ennek hiányában az adott ügy nem volt a képviselőház elé terjeszthető. Ez természetesen visszaélésekre is lehetőséget adott, s így a kisebbségi nyelven betérjesztett javaslatokkal együtt érdemes volt eleve a fordítást is benyújtani. A fordítást a ház elnöksége jogosult volt felülvizsgálni és szükség esetén javítani. Fontos jog volt az is, hogy a magyar, német, lengyel és ruszin nyelven beadott kérdésekre és interpellációkra a kormány által adott válaszhoz szintén csatolni kellett annak az adott nyelvre lefordított változatát.¹²

Az OKP képviselői közül Jabloniczky és rövid képviselősege egyetlen felszólalása alkalmával Tobler németül, a többiek általában magyarul szólaltak fel. Hasonló a helyzet a kisközségek és a baloldali pártok magyar nemzetiségű képviselői esetén is: beszédeiket lényegében kivétel nélkül magyarul mondták el. Ezek szövege azonban a képviselőházi naplókba (*stenoprotokoly*) már nem magyarul, hanem cseh vagy szlovák fordításban került be.

Az interpellációk esetében részben eltérő a kép. A jobboldali magyar képviselők (keresztényszocialisták, kisközségek) – ismét csak a német anyanyelvű Jabloniczky és Tobler¹³ kivételével – állandóan éltek a magyar nyelvű interpellálás lehetőségével.¹⁴ Ez annak ellenére is igaz volt, hogy – mint láttuk – interpellációt csak a kezdeményező személyen kívüli további húsz képviselő támogató aláírásával lehetett beadni. A magyar képviselők száma ugyan messze volt a 21 fős határtól, ennek ellenére rendszeresen sikerült megnyerniük más nemzetiségű képviselőket, akik aláírták s így támogatták a magyar nyelven beadott interpellációkat is.¹⁵

A magyar szociáldemokrata képviselők közül a magyar–német párt klubjának tagjainak interpellációs aktivitása kicsi volt, de cseh és szlovák nyelven egyszer sem adtak be interpellációt, csak magyarul vagy németül. A leginkább magyarul interpelláló baloldali képviselő Nagy Gyula volt, aki szintén a magyar–német párt tagjaként került be a képviselőházba, ugyanakkor interpellációs aktivitást (egy kivétellel) csak a CSSZDMP (bal szárnya, azaz a kommunista párt) tagjaként mutatott. Interpellációinak zöme ekkor is magyar nyelvű volt. A csehszlovák pártok többi magyar tagja leginkább cseh nyelven interpellált, de időnként magyarul és (legkevésbé) szlovákul is.

¹² Uo. 752–753. (49. §)

¹³ Jabloniczky tizenhét interpellációja közül azonban hét magyar nyelvű volt, míg Tobler mindkét interpellációját németül adta be.

¹⁴ Szent-Ivány neve alatt szerepel egy német nyelvű interpelláció, amit Franz Křepek (Német Gazdaszövetség) képviselőtársával együtt jegyzett. Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 5290/I. Eredeti német szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5290_02.htm.

¹⁵ Ezek természetes cseh vagy szlovák fordításban is megtalálhatók az Irományok között. Ott nem jelzik, hogy a fordítást maguk az interpellálók csatolták-e, vagy a Ház elnöksége fordította le a szövegeket. Mivel a házszabály is az előbbire ösztönözte a betérjesztőket, feltételezhetjük, hogy inkább az lehetett gyakori.

2. táblázat. A baloldali magyar képviselők interpellációinak nyelvi összetétele a prágai képviselőházban, 1920–1925. Forrás: saját összeállítás.

	magyar	cseh	szlovák	német
Surányi Lajos (CSSZDMP)	1	13	1	–
Borovszky Géza (CSSZDMP)	2	4	2	–
Borovszky Géza (MNSZDP)	3	–	–	1
Földessy József (MNSZDP)	1	–	–	2
Nagy Gyula (MNSZDP)	1	–	–	–
Nagy Gyula (CSKP)	5	2	–	–
Gáti József (CSKP)	2	2	1	–
összesen	15	21	4	3

Kijelenthetjük, hogy a házszabályban rögzített nyelvi jogok érvényesültek ebben a parlamenti ciklusban. Nemcsak azzal, hogy valóban lehetővé tették a magyar (német, lengyel, rutén) nyelvű felszólalásokat és interpellációkat (aki mégsem anyanyelvén tette ezt, az önkéntes alapon döntött így), hanem azzal is, hogy szinte minden esetben – már amikor a megszólított miniszterek válaszoltak az interpellációra – a válaszok szövegét is lefordították magyarra¹⁶ (vagy németre, aszerint, hogy a beadvány milyen nyelvű volt¹⁷) és e szövegek cseh/szlovák, illetve magyar/német változatát egyaránt iktatták az Irományok közé.

A jobboldali és baloldali magyar képviselők együttműködésének kérdése

A magyar parlamenti pártok, illetve érdekképviselőtörténetét feltáró eddigi szakirodalom rámutat arra, hogy az ideológiai–politikai különbségek lényegében eleve lehetetlenné tették a Budapestről irányított jobboldali erők (OKP, Kiszgazdapárt), a Prága iránt lojális aktivista irányzatok, illetve az egyre inkább a CSKP, azaz Moszkva és a Komintern által vezetett baloldali erők között.¹⁸ Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy a parlamenti munkában ennek ellenére létezett-e kapcsolat, összefogás legalább egyes konkrét ügyek kapcsán a különböző pártokhoz tartozó magyar képviselők között. Ez elsősorban az interpellációk kapcsán lehetett volna fontos, a már említett 21 képviselői aláírás miatt. Ehhez tehát más nemzetiségű képviselőket is meg kellett nyerni, de a magyar érdekek védelme érdekében logikus lenne az együttműködés a különböző magyar politikai irányzatok között is. Ennek ellenére az 1920–25 közötti képviselőházban ilyen kölcsönös támogatás szinte soha nem mutatható ki. A kivételek közé tartozik tehát az az eset, hogy Lelley Jenő egyik interpellációját támogatta Nagy Gyula

¹⁶ Egyetlen kivételt találtam: Füßy Kálmán egyik interpellációjára a nemzetvédelmi miniszter csak csehül válaszolt. Digitálni knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 3099. Szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3099_00.htm.

¹⁷ Szintén egyetlen kivételként említhető, hogy (az általában németül interpelláló) Földessy József egyetlen magyar nyelvű interpellációjára a választ nem magyar, hanem német nyelvre fordítva adták meg. Digitálni knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 1170. és t. 1946. http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1170_00.htm, http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1946_00.htm.

¹⁸ *Simon Attila*: Budapest, Moszkva és Prága bűvkörében. A szlovákiai magyar politika alternatívái – az aktivizmustól a budapesti politikáig – a két világháború között. Fórum Társadalomtudományi Szemle 13. (2011: 1. sz.) 13–23.

és Paul Wittich 1920 novemberében.¹⁹ Aktivista magyar politikusok ekkor nem voltak a parlamentben,²⁰ a szociáldemokrata–kommunista, illetve a keresztényszocialista–kisgazda blokkok viszont élesen elkülönültek egymástól. Érdekes kérdés viszont, hogy a jobboldalon belül, illetve a baloldalon belül milyen szoros volt a magyarok egymás iránti támogatása, illetve hogy összmagyar együttműködés nélkül a különböző magyar képviselők kiknek (mely pártoknak) a támogatását tudták megszerezni.

Az interpellációk aláírásait áttekintve megállapítottam, hogy az OKP és a KGP között – ebben a tekintetben legalábbis – teljes akcióegység mutatható ki. Mindkét párt összes képviselője esetén megállapítható, hogy interpellációik legalább kétharmadát aláírta az összes többi kisgazda és keresztényszocialista képviselő. Például Lelley 63 interpellációjából Füssy 62-t, Jabloniczky 61-et, Körmendy-Ékes 60-at, Szent-Ivány 54-et támogatott aláírásával; az egy mást a képviselőségben néhány hónapos szünettel váltó Tobler és Palkovich együttesen 50 esetben tette meg ezt. Hasonló arányok mutatkoznak a többi interpelláló esetében is (lásd a 3. sz. táblázatot). Természetes, hogy az 1924-ben megválasztott Korláth Endre aláírásainak száma lényegesen alacsonyabb, ám képviselősége idején ő is támogatta a többiek interpellációit.

3. táblázat: A jobboldali magyar képviselők interpellációinak egymás általi támogatottsága (aláírásaik száma) a prágai képviselőházban, 1920–1925. Forrás: saját összeállítás.

	Jabloniczky	Körmendy-Ékes	Lelley	Tobler	Palkovich	Korláth	Füssy	Szent-Ivány
Jabloniczky János	18	52	61	2	9	6	7	16
Körmendy-Ékes Lajos	17	65	60	2	8	6	9	16
Lelley Jenő	17	51	63	2	9	6	7	15
Tobler János	2	21	8	2	0	0	4	3
Palkovich Viktor	14	27	42	0	9	6	4	10
Korláth Endre	5	3	8	0	5	6	2	2
Füssy Kálmán	18	54	62	1	9	6	9	14
Szent-Ivány József	17	47	54	2	7	1	6	16

Az OKP és a KGP képviselőinek interpellációit leginkább a (szudéta)német jobboldali ellenzéki pártok támogatták ebben a ciklusban. Ezek közé tartozott a Német Nemzeti Párt, a Német Nemzetiszocialista Munkáspárt, a Német Keresztényszociális Néppárt és a Gazdaszövetség.²¹ A magyar nyelvű interpellációk után többnyire ugyanazok a nevek sorakoztak aláíróként. Volt olyan német képviselő, aki az ellenzéki magyar beadványok több mint 90%-át támogatta aláírásával. Ilyen volt a keresztényszocialista Josef Böhr, Karl Petersilka és Robert Schälzky, a gazdaszövetségi Franz Pittinger. De voltak német nemzeti és náci politikusok is, akik a magyar indítványok körülbelül kétharmadát támogatták (például Othmar Kallina, illetve Johann Knirsch). Szlovák és cseh nemzetiségű politikusok nevét legfeljebb kivételként

¹⁹ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 973. Magyar szöveg és fordítás: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0973_01.htm

²⁰ A CSSZDMP listáján megválasztott, tehát kormánypárti Borovszky és Surányi tekinthető lenne ugyan aktivistának, de előbbi a kommunistákhoz, majd onnan a MNSZDP-ba igazolt át, míg utóbbi csak 1921 végéig maradt képviselő.

²¹ Deutsche Nationalpartei, Deutsche National-sozialistische Arbeiterpartei, Deutsche Christlich-soziale Volkspartei, Bund der Landwirte.

láthatjuk a jobboldali magyar interpellációkon, ami arra is utal, hogy az OKP „őslakossági” törekvései e téren is kudarcba fulladtak.²² Szinte egyetlen szlávként a (magyarón) ruszin Ivan Kurtjak neve szerepel csak az aláírók között.

Miután a német jobboldali pártok közt szakadás állt be a „passzivista” és aktivista irányzatok között, megnehezedett az együttműködés a magyar ellenzék és a német aktivisták (keresztényszocialisták, gazdaszövetségek) között is. A prágai magyar követ jelentése szerint Robert Mayr-Harting német szenátor, az aktivista *Arbeitsgemeinschaft* alelnöke, úgy nyilatkozott, hogy „a magyar képviselőkkel lehetetlen közös platformot [sic] találniok, mivel azok »a nagykalapáccsal szét akarják verni a köztársaságot anélkül, hogy erre az erejük megvolna.«”²³ Maga Mayr-Harting ugyan sosem írta alá a magyarok interpellációit, párttársai (Böhr, Petersilka, Schälzky stb.) azonban ezt követően is gyakran megtalálhatók az aláírók között.

A magyar baloldali képviselők közötti együttműködés esetében egészen más kép bontakozik ki, amit érdemes részletesebben is tárgyalni (lásd még a 4. táblázat adatait is).

Surányi Lajos interpellációt szinte kivétel nélkül aláírta elvtársa, Borovszky Géza; az esetek többségében Nagy Gyula is (főleg miután átlépett a CSSZDMP-be), ugyanakkor a MNSZDP-ot erősítő Földessy József csak két alkalommal (1920 novemberét követően pedig már egyszer sem).

Borovszky Géza interpellációit Nagy Gyula és rövid képviselősége idején Surányi Lajos támogatta legtöbbször. 1922-től Borovszky interpellációs aktivitása jelentősen csökkent, ekkori klubtársa, Földessy József ebben az időszakban négy interpellációjának mindössze felét írta alá, a korábbiak közül viszont egyet sem (még a magyarul beadottakat sem).

Földessy csak 1921-ig adott be interpellációkat, ekkor általában az összes magyar szociáldemokrata aláírásával együtt.

Nagy Gyula első (magyar nyelvű) interpellációját még az összes magyar szociáldemokrata képviselő aláírta.²⁴ A kommunistákhoz való csatlakozása után a MNSZDP-hez tartozó Földessy azonban a későbbiekben már egyszer sem támogatta aláírásával, s hasonló a helyzet Borovszky esetében is az ő MNSZDP-hez való csatlakozása (1922. március) után. Surányi Lajos azonban – amíg képviselő maradt – Nagy összes interpellációját aláírta.

Az 1924-ben képviselővé választott kommunista Gáti József interpellációit egyetlen magyar sem írta alá, így csak a CSKP képviselőinek támogatásával adhatott be interpellációt. Gáti szintén nem támogatta egyik magyar indítványt sem aláírásával.

Ebből a vizsgálatból az állapítható meg, hogy nem csak a jobboldali és baloldali magyar képviselők között nem volt meg még a taktikai együttműködés sem, hanem a megosztott baloldalon belül is csak alig: a csehszlovák szociáldemokraták, a magyar–német szociáldemokraták és a kommunisták is inkább saját (cseh, szlovák, német) elvtársaikkal kooperáltak.

²² Az OKP magát nem kisebbségi, hanem szlovákiai pártnak tekintette, a magyar mellett német és szlovák tagozata is volt, célja Szlovákia népei autonómiájának kivívása volt a „cseh elnyomással” szemben. *Angyal B.*: Érdekvédelem i. m. 66.; *Popély Gy.*: Ellenszélben i. m. 99.; a magyar pártok és a szlovák autonómia kérdésében: uo. 115–121. L. még: MNL OL K64-1920-7. tétel (1. cs.), 478/1920. res. Matuska Péter jelentése a külügyminiszternek az Union of Democratic Control megalakulásáról.

²³ MNL OL K64-1924-7. t. (10. cs.), 215/1924. pol. Masirevich prágai követ jelentése, 1924. máj. 28.

²⁴ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 1171. Magyar szöveg és fordítás: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1171_00.htm

4. táblázat. A baloldali magyar képviselők interpellációinak egymás általi támogatottsága (aláírásaik száma) a prágai képviselőházban, 1920–1925. Forrás: saját összeállítás.

	Borovszky	Surányi	Földessy	Nagy	Gáti
Borovszky Géza	12	13	3	4	0
Surányi Lajos	7	15	1	3	0
Földessy József	2	2	3	1	0
Nagy Gyula	8	10	3	8	0
Gáti József	0	0	0	0	5

A magyar javaslatok, felszólalások, interpellációk témakörei

Saját törvényjavaslat benyújtásával a magyar képviselők egyáltalán nem próbálkoztak, ehhez számuk is eleve túl kevés volt.²⁵ Módosító javaslatot adtak be viszont a költségvetéshez, a kisipari törvényhez, az állampolgársági törvényhez (a községi illetőségi jog kapcsán), a szenátusi választási rendjére vonatkozóan vagy az italokra kivetett adó módosítására; magyar javaslat született a magyar orvosi diplomák érvényességének elfogadásáról és a (politikai okból, nyilván baloldaliságuk miatt) Magyarországról menekült személyeknek való menedéjog megadásáról.

A magyar képviselők, mint láttuk, a képviselőházi vitákban nem szólaltak fel túl gyakran. Nyilván ezért is a fajsúlyos témákhoz szóltak hozzá elsősorban. Leggyakrabban a költségvetési vitában szólaltak meg, de a kormányprogram előterjesztése, illetve egyes nagy jelentőségű miniszterelnöki vagy külügyminiszteri beszámolók is szólásra ösztönözték a magyarokat. Nem meglepő az sem, hogy a trianoni béke ratifikációja kapcsán is szót kértek. A kiscgazda képviselők gyakran gazdasági témákban is felszólaltak, míg a szociáldemokraták speciális témaköre a munkanélküliséggel, társadalombiztosítással kapcsolatos ügyekre terjedt ki.

A tanulmány további részében már csak az interpellációk bővebb elemzésével foglalkozom. A jobb- és a baloldali magyar képviselők ezen beadványait témák szerint csoportosítottam (lásd az 5. és 6. táblázatot). E csoportosítás során természetesen számos nehézségbe ütköztem. Az interpellációk jelentős részét több témába is be lehetne sorolni. Az iskolai tanítási nyelvvel kapcsolatos panaszok például oktatásügyi és nyelvhasználati problémának is tekinthetők. Voltak „saláta-interpellációk” is, amelyek néhány egymással összefüggő problémát egyidejűleg vetettek fel. Ilyenkor igyekeztem az adott interpelláció leglényegesebb, központi problémáját megállapítani. Számos, a táblázat soraiban nem szereplő további témát is lehetett volna megjelölni, ezek a tárgykörök – amennyiben nem lehetett egyik kategóriába sem besorolni őket – az „egyéb” sor alá kerültek. A táblázatban igyekeztem olyan témákat feltüntetni, amelyek a kisebbségi érdekvédelem szempontjából a legfontosabbak, ám ez nem jelenti azt, hogy az egyes témákban feltüntetett interpellációk kivétel nélkül kisebbségvédelmi jellegűek lettek volna. Az egyéb kategóriába viszont elsősorban olyan ügyeket soroltam, amelyeknek nincs, vagy jelentéktelen a kisebbségi vonzata (mezőgazdasági árak zuhanása, marhavész terjedésének meggátlása, bányák megnyitása stb.). Gyakran azonban a látszólag nem kisebbségi témájú problémáknak is van nemzetiségi, nyelvi vonzata. A gabonatermés egy részének kötelező, féláron történő átadása az állam számára 1921-ben például azért is okozott gondot, mert „a törvények s rendeletek Szlovénzskón nem, vagy nem kellőképpen hirdettetnek ki, a hirdetés

²⁵ A házszabály szerint a törvényjavaslat beadásához is 21 aláírás kellett. *Popély Gy.*: Ellenzélben i. m. 116.

nyelvét a magyar s német földműves lakosság nem érti, maga a szlovák nép se érti a cseh rendeleteket, amiből a törvény nem tudása keletkezik annak minden mizériájával”.²⁶

5. táblázat. A jobboldali magyar képviselők interpellációinak témák szerinti csoportosítása, 1920–1925. Forrás: saját összeállítás.

	Jablo- niczky	Körmendy- Ékes	Lelley	Tobler	Palko- vich	Korláth	Füssy	Szent- Ivány	összes
adó- és pénzügyek, nyugdíj, segély stb.	2	9	12	0	1	1	2	5	32
állampolgárságtól való megfosztás	1	2	2	0	1	0	0	1	7
cenzúra, lapelkobzás, sajtóügyi panaszok	1	6	9	0	0	0	0	1	17
elbocsátás, munkanélkü- liség, munkakörülmé- nyek	1	6	0	1	0	0	0	1	9
földreform, birtokok, mezőgazdaság	1	0	3	0	1	0	2	0	7
hatósági, csendőri erő- szak, rendezvények betil- tása, feloszlata	0	6	5	0	0	0	0	2	13
egyéb hivatali túlkapá- sok, jogsértések	3	4	15	0	2	0	1	0	25
iskolák, oktatásügy	0	8	5	0	2	0	1	1	17
Szlovákia közjogi hely- zete	0	1	0	1	0	0	0	0	2
kettősbirtokosok, határát- lépés, útlevél	0	5	0	0	0	1	0	0	6
kultúra	0	2	0	0	0	1	0	0	3
nyelvhasználat	5	7	4	0	2	1	0	1	20
egyéb (vegyes)	4	9	8	0	0	2	3	4	30
összesen	18	65	63	2	9	6	9	16	188

²⁶ Lelley Jenő interpellációja a kötött forgalmú gabonamennyiség beszállításánál tapasztalt visszasság miatt. Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 3189. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3198_00.htm.

6. táblázat. A baloldali magyar képviselők interpellációinak témák szerinti csoportosítása, 1920–1925. Forrás: saját összeállítás.

	Borovszky	Surányi	Földessy	Nagy	Gáti	összes
adó- és pénzügyek, nyugdíj, segély stb.	0	0	2	0	0	2
állampolgárságtól való megfosztás	1	1	0	0	0	2
cenzúra, lapelkobzás, sajtóügyi panaszok	2	1	0	1	1	5
elbocsátás, munkanélküliség, munkakörülmények	2	1	0	2	1	6
földreform, birtokok	0	1	0	1	0	2
hatósági, csendőri erőszak, rendezvények betiltása, felosztatása	2	3	1	0	0	6
egyéb hivatali túlkapások, jogsértések	1	3	0	2	0	6
iskolák, oktatásügy	1	3	0	0	0	4
Kárpátalja közjogi helyzete	2	1	0	0	2	5
kettősbirtokosok, határátlépés, útlevél	0	0	0	1	0	1
kultúra	1	0	0	1	0	2
nyelvhasználat	0	0	0	0	0	0
egyéb (vegyes)	0	1	0	0	1	2
összesen	12	15	3	8	5	43

A magyar képviselők tevékenységét a szakirodalomban jelzettnek megfelelően a sérelmi politika túlsúlya jellemezte. Ezt jól tükrözik az interpellációk is. Igaz, az interpelláció tipikusan „séreلمي műfaj” – nem várható, hogy a kisebbség belső önszerveződési sikerei megjelenjenek ezekben. Nem véletlen tehát, hogy az interpellációk és kérdések terén voltak legaktívabbak a magyarok. A magyar képviselők legtöbb panasa a hatósági erőszak és hivatali túlkapások tárgyában született. A táblázat sorainak többsége voltaképp ilyen beadványokat takar, ezeket azonban igyekeztem témák szerint csoportosítani. Az iskolaügyi–oktatási, nyelvhasználati, cenzúrára stb. vonatkozó interpellációk jelentős része éppúgy a hatóságok vélelmezett jogsértő magatartása miatt született, mint a „hatósági, csendőri terror” és az „egyéb hivatali túlkapások” megnevezésű rubrikákba soroltak, vagy épp az adóügyekre, nyugdíjakra, segélyekre vonatkozóak. Mindezek kapcsán a magyar képviselők éles szavakkal ostorozták a „demokratikusnak nevezett” kormányt. Néhány jellegzetes példa: „a demokratikus kormányzat itt is megmutatja a Janus-arcát. Kifelé, a külföld felé kikiáltják, hogy minálunk minden nemzet fiai egyforma bánásmódban részesülnek, míg a valóságban mindenütt megrövidítik őket.”²⁷ Vagy: „Ha azonban a magyar közigazgatás agyonrágalmazott rendszerét a közigazgatás mai »demokratikus« rendszerével összehasonlítjuk, akkor rá kell eszmélnünk, hogy a mai a réginél sokkalta rosszabb.”²⁸

²⁷ Körmendy-Ékes Lajos interpellációja a magyar színházak állami támogatása tárgyában, 1922 dec. Digitálni knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 3954/X. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3954_04.htm.

²⁸ Lelley Jenő interpellációja Brucker Gyula gajdéli jegyző sorozatos törvénysértései miatt 1925 febr. Digitálni knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 5133/V. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5133_06.htm.

A hatósági terror és túlkapások, jogtalan letartóztatások, zaklatások elleni tiltakozások között kiemelkedő jelentőségű volt a letartóztatásokat, zaklatásokat végző Propagációs Iroda (*Propagačná kancelária*) elleni fellépés. 1920 novemberében Lelley és Szentiványi is beadott erről egy saját interpellációt. Szent-Ivány fogalmazása szerint: „A »Propagační kancelária« [sic!] a kormány által állított maffia, [amely] a legaljasabb fegyverekkel dolgozik és a kormányzás autoritásának, tekintélyének, de demokratizmusának [is] nyilvános meghazudtolása, mert nem alakult egyébre, mint annak a népnek az üldözésére és elnyomására, mely magyarságát levetni nem tudta és nem fogja semmikor.”²⁹

A sérelmek közé tartozott a gyűlések, politikai rendezvények betiltása vagy feloszlatása és a sajtócenzúra működésének számos túlkapása is. Szóba került számos „rendezetlen” állampolgárságú személy panasza. Ők többnyire elvesztették munkahelyüket is, így ügyük anyagi-egzisztenciális problémává, szociális jellegűvé is vált. Azonban a csehszlovák állampolgárságot megszerző magyar tisztviselők is gyakran elvesztették munkájukat, akár még a Csehszlovákiára letett esküjük ellenére is.³⁰ Megélhetési problémákat okozott a kettősbirtokosság kérdése is, az új határokon való átjárás nehézségeiből adódóan.³¹

Interpelláció tárgya lett számos olyan sérelem is, amely a földosztás során keletkezett, köztük a prágai kormány telepés-akciói.³² Ez utóbbi kapcsán érdemes megemlíteni Füßy Kálmán interpellációját, illetve az arra adott miniszteri választ. Az 1924. szeptember 24-i beadványban Füßy idézte a földművelésügyi miniszter Budweis-i (České Budějovice), a hírlapok által idézett beszédét: „A Csallóköznek a mi megbízható telepeseink kezében kell lenni. Az állam által lefoglalt birtokokra szlovákokat és cseheket kell telepíteni és ha nem lesz elég igénylő itthon, telepítenünk kell idegenből visszatérő szlovákokat.” A választ Jiří Štříbrný kormányfő-helyettes adta meg, s ebben nem cáfolta, de nem is erősítette meg az idézett nyilatkozatot, mondván, hogy az „újsághíradások valóságaért, amennyiben azok hivatalosaknak nem nyilváníthatnak, sem a kormány, sem annak egyes tagjai felelősséget nem vállalnak”. Füßy azon kérdésére, hogy szándékozik-e a kormány a földosztásban a helyieket előnyben részesíteni, a válasz elutasító volt. Az indoklás szerint: „Szlovenszko hegyes vidékein nincs elegendő lefoglalt föld”, amely a helyi lakosságnak kiosztható volna. A kivándorlás meggátlása és a visszavándorlás segítése érdekében a kormány „a lefoglalt földeket kolonizálja ott, ahol abból fölösleg van”, valamint tagadta a földosztás nemzeti jellegét: „A földreform során eszközölt telepítésnél azon irányelv érvényesül hogy az ingatlanok a folyamodóknak csupán tárgyilagos szempontokból osztatnak ki.”³³

²⁹ Lelley: Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 973. Magyar szöveg és fordítás: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0973_01.htm; Szentiványi: uo., t. 843. Magyar szövege és fordítása: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0843_00.htm. Lelley interpellációját a korabeli sajtó alapján idézi Popély Gy.: Ellenzélben i. m. 92–93. Lelley ezen interpellációjára már fentebb is utaltam: ez volt az, amit a magyar–német szociáldemokrata klub két tagja is aláírt.

³⁰ Az állampolgárság kérdését röviden tárgyalja Popély Gy.: Ellenzélben i. m. 144–147.

³¹ A kettősbirtokosok és a kishatárforgalom két világháború közötti problémáiról bővebben: Bencsik Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarország és a szomszédos államok közt, 1898–1941. Magyar Kisebbség 5. (1999: 2–3. sz.) 357–372.; Uő: A magyar úti okmányok története. Tipico Design, Bp., 2003. 61–74.

³² E témáról bővebben: Simon Attila: Telepések és telepés falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2009.

³³ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 4892/XVI. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4892_03.htm. A miniszteri válasz: uo., t. 5134/V. Magyar fordítása: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5134_04.htm. A České Budějovice-i beszédet és Füßy interpellációját tárgyalja még: Simon A.: Telepések és telepés falvak i. m. 157–159.

Szintén nagyon gyakori téma volt az oktatásügy, akár a magyar tanítási nyelv akadályozására tett kísérletekkel, akár a régi tanári gárda foglalkoztatásának megszűnésével, a fizetések rendezésével, vallásoktatás korlátozásával kapcsolatban stb. A táblázatban önállóan nem szerepelnek az egyház sérelmei, mivel ezek általában összekapcsolódtak más panaszokkal (birtokok kisajátítása, a papok államsegélye, felekezeti iskolák kérdése stb.) Palkovich Viktor mint esperes-plébános természetesen az egyházi érdekek mellett hangsúlyosabban szólalt fel. Jellegzetes volt egyik interpellációjának panasza 1925 februárjában, nem sokkal a Csehszlovákiában ismét kirobbanó vallási viták, a Vatikánnal való csatározás előtt: „Reméljük, hogy a miniszter úr a néhány ezer felekezetlennek kedvéért és lármájáért, nem fogja a vallásos szülők millióinak lelkiismeretét megsérteni. A demokrácia azt kívánja, hogy ne a vallástalan kisebbség despotizmusa érvényesüljön, hanem a vallásos óriási többség akarata respektáltassék. Az állam nem csak a felekezetleneké! A köztisztelőben részesülő Elnökünk újévi beszédében szintén az oktatás demokratizálását óhajtja, ami csak akkor érhető el, ha a szülők többségének akarata érvényesül.”³⁴

Kiemelkedően fontosnak tartom, hogy a magyar képviselők nem csak a magyar kisebbség érdekeinek védelmét karolták fel. Ennek szép példája Korláth Endre 1924. szeptember 30-án megfogalmazott interpellációja, amely a ruszinszkói románok nyelvi jogainak biztosítása mellett lépett fel.³⁵ Vagy említhetném Szent-Ivány József (Franz Křepekkal közös) beadványát is, ami a szlovákiai német közösség nyelvhasználatára mellett lépett fel, illetve Lelley fellépését a szlovák nemzetiségű tüdőbetegek érdekében.³⁶

A baloldali képviselők számára nem a kisebbségi problémák felkarolása volt az elsődleges, ők inkább az munkásság osztályérdekeinek biztosítására törekedtek. A hivatali visszaélések, túllapások, csendőri erőszak, elbocsátások témaköreiben rendszeresen nem a magyarság, hanem a munkásság érdeksérelmei ellen léptek fel beadványaikban.³⁷ Ennek kapcsán azonban Gáti utolsó interpellációjában odáig ment, hogy a demokratikus Csehszlovákiát azzal is bírálta, hogy az aknaszlatinai sóbányában a munkásság körülményei jobbak voltak a Trianon előtti Magyarországon. Emellett erőteljesen bírálta a helyi munkások elbocsátását, aminek indoka a helyi munkásegység megbontásán kívül a cseh kolonizáció lehetővé tétele volt, ami Gáti szerint nem csak a cseh hivatalnokok, hanem munkások betelepítésével is járt.³⁸ Mint ebből a példából is látszik, az osztály- és a nemzetiségi sérelmek gyakran nehezen választhatók külön, de míg a jobboldali képviselők esetében az utóbbi, a baloldaliak esetében viszont az előbbi volt hangsúlyos. Áttekintve a baloldali képviselők fellépését, az állapítható meg, hogy a magyar kisebbség érdekeiért legtöbbször kiálló képviselő Nagy Gyula volt, méghozzá azt követően is, hogy a CSKP-hoz csatlakozott. Egyedül ő szólalt fel például a magyar szobrok, em-

³⁴ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 5066/XII. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5066_03.htm. Az interpellációra nem érkezett válasz.

³⁵ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 4892/XV. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4892_03.htm.

³⁶ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 5290/I. Eredeti német szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5290_02.htm; valamint uo., t. 4297/III. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4297_00.htm.

³⁷ Pl. Surányi és társai interpellációja a belügyminiszterhez a csendőrök szlovákiai munkások elleni törvénytelen fellépéséről. Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 1214. Cseh nyelvű szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1214_00.htm.

³⁸ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 5338. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5338_05.htm

lékművek eltávolítása ellen, arra is utalva, hogy a szlovák származású, republikánus érzelmű Petőfi szobrát is eltávolították Pozsonyban.³⁹

A baloldali képviselők különösen sokat foglalkoztak Kárpátalja problémáival. Ez a Kárpátalján megválasztott kommunista Gáti esetében nyilván nem is meglepő. Az ő öt interpellációja közül négy érintette a tartományt, ebből kettő közjogi kérdéseket (autonómia, a gyarmati jellegű közigazgatás megszüntetése) tárgyalt, egy gazdasági, egy pedig a munkakörülményekre vonatkozó volt. Rajta kívül azonban Surányi és Borovszky is foglalkozott a tartomány gondjaival. Még az elvileg kormánypárti Surányi is súlyosan bírálta a tartomány hivatalnokainak szabálytalanságait, túlkapásait. Egészen odáig ment, hogy az új cseh igazgatás csak annyiban tér el a régi magyartól, hogy új urak állnak az élén.⁴⁰ A tartomány gyarmatként való kezelését legélesebben Borovszky bírálta, kijelentve: „Ma Podkarpatska Rusz Csehszlovákiának nem Balkánja, hanem legsötétebb Afrikája.”⁴¹

Külön érdemes szólni Surányi interpellációiról, mivel ő a CSSZDMP képviselőjeként az egyik kormánypárt tagja volt a parlamentben. Amint láttuk, beadványai zömmel cseh nyelvűek is voltak. 1920. november 4-én benyújtott interpellációjában arra hívta fel Edvard Beneš külügyminiszter figyelmét, hogy a horthysta, monarchista erők Bécsben és Magyarországon arra készülnek, hogy véres merénylettekkel Csehszlovákiában is fordulatot szeretnének elérni. Arra szólította fel Beneš, hogy nyilvánosan álljon ki ezen tervek ellen, illetve hogy a várható támadások kivédésére dolgozzanak ki terveket.⁴² Ezen interpellációja mellett a következőben is megállapította, hogy a szocialista munkásság az irredentizmus legfőbb ellensége, ezért az államnak támogatnia kellene a munkások különböző szociális követeléseit – ahelyett, hogy (szerinte) az irredentizmus szolgálatában álló hivatalnokréteget favorizálják.⁴³ E két interpellációban, de már egy korábbiiban is fellépett a Horthy-rendszer elől Csehszlovákiába távozott magyar politikai menekültek érdekében is.⁴⁴ 1921-ben azonban Surányi interpellációinak éle kormányellenesre fordult, s a munkások érdekvédelme mellett a magyar kisebbség érdekeit is kezdte felkarolni (állampolgárságról való jogtalan megfosztás, magyar diákok szlovák iskolába kényszerítése hatósági terrorral stb.⁴⁵). Talán ennek hatására adta be ezután első magyar nyelvű interpellációját is, amely saját utolsó előtti folyamódványa volt, mivel őt is megfosztották állampolgárságától, így a képviselői mandátumától is.

³⁹ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 3190/XIII. Eredeti cseh szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3190_03.htm. A pozsonyi Mária Terézia-szobor ügyében a magyar-német szociáldemokrata Wittich is felszólalt. Interpellációját idézi *Simon A.*: A magyar szociáldemokrácia út-keresése i. m. 56.

⁴⁰ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 765. Eredeti cseh szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0765_00.htm

⁴¹ Borovszky Géza és társai interpellációja a podkarpatska ruszi visszaszállás állapotok megszüntetése tárgyában. Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 1962. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1962_00.htm.

⁴² Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 739. Eredeti cseh szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0739_00.htm.

⁴³ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 765. Eredeti cseh szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0765_00.htm.

⁴⁴ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 607. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t0607_00.htm.

⁴⁵ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 1423. és 1610. Cseh szövegei: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1423_00.htm és www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t1610_00.htm.

Az. 5. és 6. sz. táblázat adatait összevetve látható, hogy politikai oldaltól függetlenül a hatósági terror és hivatali túlkapások témaköre volt a leggyakoribb az interpellációk között. A belső arányok persze eltértek egymástól. Nem meglepő, hogy a baloldal nagyobb arányban interpellált a munkanélküliség vagy a (munkások elleni) csendőri erőszak, a jobboldal pedig az adók, nyugdíjak kérdéskörében. A legfeltűnőbb különbség a nyelvhasználattal kapcsolatos panaszoknál van: e tárgyban csak a jobboldali képviselők fordultak az illetékes miniszterekhez. (Az iskolaügyek tárgykörében elmondott interpellációk közt viszont a baloldaliak is bírálták a magyar helyett a szlovák tannyelv erőltetését.) Megállapítható az is, hogy voltak olyan konkrét ügyek, illetve panaszok, amelyeket bal- és jobboldali képviselők is felvetettek interpellációikban. Ilyen ügy volt például a kassai magyar tannyelvű oktatás kérdése vagy a magyar színházak állami segélyezése.⁴⁶ Ennek ellenére egymás interpellációit a két oldal képviselői még ezen esetekben sem támogatták aláírásukkal.

Az interpellációk hatása, eredményességének kérdése

A házszabályok szerint az interpellációkra a megszólított minisztereknek két hónapon belül válaszolni kellett. „Az ellenzéki magyar képviselők interpellációira a legtöbb esetben egyáltalán nem is válaszoltak, vagy csak igen nagy késéssel” – írja Popély Gyula, aki a Népakarat cikkét egyetértőleg idézve megállapítja, hogy „a kormány fűtyül a házszabályokra”.⁴⁷ Az Irományok áttekintése során arra is kíváncsi voltam, hogy a válaszadás elmaradása milyen arányú volt a magyar interpellációk kapcsán. Átlagosan az interpellációk körülbelül kétharmadára született miniszteri válasz. (Lásd az 1. sz. táblázatot.) Némileg meglepő módon a jobboldali magyar képviselők nagyobb arányban kaptak választ a baloldaliaknál. Az OKP és a KGP interpellációinak 68,6%-ra érkezett válasz, míg a szociáldemokrata–kommunista oldal esetében mindössze 59,1% volt ennek az aránya. Az eredmények alapján az látható, hogy a CSKP képviselőit még ennél is jobban sújtotta e jelenség. A kommunista Gáti József öt interpellációjára egyetlen esetben érkezett csak válasz. Ez rontotta le az egész magyar baloldal interpellálási „eredményességét”: az 1924-ben megválasztott Gátit figyelmen kívül hagyva a magyar szociáldemokrata képviselők interpellációira 64%-ban érkezett válasz, ami alig tér el a jobboldalra jellemző aránytól. Azt mindenesetre nem lehet állítani, hogy a „legtöbb esetben” nem is válaszoltak a magyar interpellációkra. Természetesen nem jogállami és demokratikus eljárás az sem, ha a kötelező válaszadás az esetek egyharmadában elmarad. Ugyanakkor, mint láttuk, a házszabályban szereplő nyelvi jogokat a kormány is tiszteletben tartotta.

További kutatási lehetőség lenne összehasonlítani a cseh, szlovák, illetve német képviselők interpellációira adott válaszok arányát, valamint a megválaszolatlanul maradt interpellációk arányának évről évre történő alakulását, természetesen a későbbi parlamenti ciklusok idején is. Tételesem nem vizsgáltam azt sem, hogy a válaszok a jog által előírt határidőn belül születtek-e meg. A szűrőpróba-szerű vizsgálatok azonban arra utalnak, hogy a miniszterek magatartása e téren sem volt jogkövető jellegű, bár ennek okai között meg kell jegyezni, hogy a miniszteri válaszokban gyakran említik, hogy az interpelláció következtében alapos vizsgálat

⁴⁶ Előbbivel Borovszky, Surányi, ill. Köröndy-Ékes is több alkalommal fordult az illetékes miniszterhez; míg a másik kérdésben Borovszky és szintén Köröndy-Ékes is interpellált.

⁴⁷ Popély Gy.: Ellenzélben i. m. 93. Itt idézi az említett cikket is: A kormány fűtyül a házszabályokra. Népakarat, 1922. febr. 12. 2.

tárgyává tették a kifogásolt problémákat, ami nyilván nem mindig volt lefolytatható három hónapon belül.

Az interpellációk igazi eredményességét azonban az jelenti, ha hozzá tud járulni a bírált jelenségek és problémák megoldásához. A megválaszolt interpellációkat ezért abból a szempontból is vizsgáltam, hogy a kormány, illetve az érintett miniszterek elismerték-e bírálat jogosságát és milyen intézkedéseket helyeztek kilátásba a fennálló gyakorlat megváltoztatására. Számszerű statisztikai elemzést itt nem végeztem, sőt ezt módszertanilag is nehezen tartom kivitelezhetőnek. A válasz sok esetben részben egyetértő, részben nem: egyes bíralt jelenségeket jogosnak tart, de másokat esetleg nem. Vannak semleges (se nem támogató, se nem elutasító) válaszok is, köztük olyanok is, amelyek még le nem zárult vizsgálatról tudósítanak az adott ügyben. Végül, a pozitív válaszok egy része pedig olyan interpellációra született meg, amelynek tárgya nem bír kisebbségi jelentőséggel. Ennek ellenére igyekeztem felmérni a pozitív és negatív miniszteri válaszok hozzávetőleges arányát, s azt találtam, hogy a megválaszolt baloldali interpellációk körülbelül nyolcadában és a jobboldaliak nagyjából hatodában ismert el a kormány hatósági hibákat, illetve helyezett kilátásba intézkedést a probléma orvoslására. A legtöbb esetben azonban az illetékes miniszterek elhárították a felhozott vádakát. A magyar képviselők által idézett statisztikai adatokat igyekeztek cáfolni, a túlkapásokkal vádolt hivatalnokok intézkedéseit pedig vagy meg sem történt esetnek, vagy pedig jogosnak ismerték el. Előfordult az is, hogy a panasz elutasítását követően a képviselő ugyanabban a kérdésben ismét benyújtott egy interpellációt, ez azonban nem változtatott a kormány korábbi álláspontján. Ez történt Lelley Jenővel, aki először 1922 júliusában nyújtott be interpellációt „a pozsonyi tanügyi referátus önkényes eljárása” témában, konkrétan Alsógyőröd, Felsőgyőröd és Kisgyékényes falvak felekezeti iskolái kapcsán. Az eset nem csak oktatásügyi szempontból, hanem a népszámlálási adatok felvétele kapcsán is több, mint tanulságos, valamint arra is rámutat, hogy az interpelláló képviselő nem mindig rendelkezett helyes adatokkal és ismeretekkel. Lelley szerint e három település „túlnyomórészt magyar nyelvű”, ennek ellenére szlovák tanítási nyelvet akartak rájuk kényszeríteni. Ennek következtében a három közül „két magyar község, amelyre a hivatalos apparátus meghibbant elméjű egyes exponensei ráfognak, hogy az szlovák, iskola nélkül maradt.” Rudolf Bechyně oktatási és művelődési miniszter válaszában az 1921-es népszámlálás adatait citálva azt állította, hogy a három község lakosságának 79–93%-a csehszlováknak vallotta magát, így a szlovák iskola létrehozásának szándéka jogos volt, csakúgy, mint az addigi, szlovákul nem tudó tanítók elbocsátása.⁴⁸ Lelley 1923 januárjában újabb interpellációt adott be: „Ünnepélyesen jelentjük ki, hogyha a népszámlálás adatai ezt valóban megállapítják e három községre nézve, akkor a népszámlálás adatai idevonatkozóan hazugok, hamisak; kijelentjük, hogy ennek a hazugságnak, hamisításnak mesterei vagy a számláló biztosok, vagy az összeszámolók, vagy a járási főszolgabíró, vagy mindnyájan együttesen.” A hamisítások tényét konkrét esetekkel támasztotta alá, majd megjegyezte: „Távol áll tőlünk a szlovák nyelv jogait tagadni szlovák községekben, de azokat semmiképpen el nem ismerjük magyar helyeken, még akkor se, hogyha a meghamisított hivatalos népszámlálás hazug adatai alapján akarják azokat jogosulatlanul érvényesíteni.” Az Ivan

⁴⁸ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 3795/III. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3795_02.htm. Az oktatási miniszter válasza: uo., t. 3966/I. Magyar fordítása: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3966_02.htm.

Markovič oktatási miniszter és Jozef Kállay, Szlovákia teljhatalmú minisztere által jegyzett válasz a hamisítás vádját tagadta, az 1921-es népszámlálási adatokat pedig úgy értékelte, hogy azok „az utolsó magyar népszámlálás eredményének megfelelnek”. Elismerték ugyan a Lelley által említett személyek esetében a népszámlálási íveken tett felülvizsgálatot, amely azonban a főszolgabíró kötelessége volt, mivel azokon „magyar nemzetiségűeknek voltak feltüntetve oly személyek is, akikről közismert dolog, hogy a magyar nyelvet csupán tökéletlenül bírják [...] [és] kifejezetten beismerték, hogy anyanyelvük szlovák s hogy otthon is csupán szlovák nyelven beszélnek”.⁴⁹ A szlovák–magyar nyelvhatár menti települések lakói valójában kettős identitásúak lehettek. Az 1880–1941 közötti népszámlálási adatok mindenesetre szélsőséges hullámzást mutatnak a környék községeinél. A három vitatott község lakosságának többsége azonban 1910-es magyar népszámlálás szerint is szlovák volt.⁵⁰

Arányaiban Palkovich interpellációnak volt a legnagyobb eredményessége. Kilenc beadványából hatra érkezett válasz, ezek fele viszont pozitív volt. 1923. február 20-án beadott interpellációja kifogásolta, hogy a pozsonyi iskolai referátus követelni kezdte a felekezeti anyakönyvi kivonatok államnyelven való kiadását. „Arra törvény nincs, hogy közokirat csak az állam nyelvén adható ki” – érvelt Palkovich, hivatkozva egyúttal a „nyelvrendeletre” (valójában törvényre) is. Bechyně oktatási miniszter válaszában a nyelvtörvény készülő végrehajtási rendeletére is hivatkozva közölte, hogy az iskolai referátus rendeletének betartása nem követelhető meg.⁵¹ 1924. március 24-én a pozsonyi ítélőtábla elnökének rendeletét kifogásolta beadványában Palkovich, s az igazságügyi miniszter a panasznak helyt adva visszavonatta a rendeletet, ami megtiltotta volna a bírósági határozatok magyar nyelven való közlését a lapokban.⁵² 1925. február 15-én pedig magyar tannyelvű osztály felállítását kérte Vágsellyén, amit a megfelelő vizsgálat lefolytatása után a miniszter meg is ígért.⁵³

Összességében mégis azt lehet mondani, hogy a magyar interpellációknak nem volt jelentős az eredményessége. Ez azonban nem jelenti azt, hogy feleslegesek lettek volna. A nemzetközi hírnevét óvó Csehszlovák Köztársaság végső soron nem volt érdekelt abban, hogy sorozatos botrányok övezzék közéletét. A magyar és a többi kisebbségi képviselő viszont a látszólagos eredménytelenség ellenére lankadatlanul figyelte a kisebbségi jogok érvényesülését, ami önmérsékletre kényszerítette a hatóságokat is.

⁴⁹ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 4152/XII. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4152_10.htm. A miniszterek válasza: uo., t. 4938/V. Magyar fordításban: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4938_02.htm.

⁵⁰ Alsógyőröd lakosságának 1910-ben 33,3%-a volt magyar, 1921-ben 19,0% (de 1941-ben 81,7%). Felsőgyőröd esetében a magyar lakosság aránya 1910-ben 16,8%, 1921-ben 2,6% (1941-ben: 49,4%); Kisgyékényes esetén pedig 1910-ben 14,3%, 1921-ben 8,3% (1941-ben 39,2%). A Felvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai százalékos megoszlásban, 1880–1941. Szerk.: Kepecs József; öá.: Czibulka Zoltán. Bp., 1996. 78–80.

⁵¹ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 4076/IX. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4076_04.htm. A miniszteri válasz magyarra fordított szövege: uo., t. 4391/VII. http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4391_02.htm.

⁵² Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 4515/VII. Eredeti magyar szövege: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4515_03.htm. A miniszteri válasz magyar fordítása: uo., t. 4746/XVIII. http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t4746_03.htm.

⁵³ Digitální knihovna, NS RČS 1920–1925, Poslanecká sněmovna – tisky, t. 5066/XV., ill. t. 5302/IV. Magyar szövegük: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5066_03.htm, ill. http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5302_02.htm.

SUMMARY

Assertion of Hungarian Minority Interests in Czechoslovakia in the 1920s

The first election to the House of Representatives to the Czechoslovak parliament took place in April 1920, when ten Hungarian representatives were elected. Some of them was later replaced by other representatives and some new Hungarian members of parliament were elected. This study analyses their activities in the National Assembly in Prague with statistical methods. The main focus was to compare the activities of the Hungarian social democrats and the 'conservatives' (the number of their proposals, speeches, interpellations and also the question of [non-]cooperation between the two groups). Members of the right-wing parties were much more active and used the Hungarian language in their interpellations etc. much more often than the socialists. I also tried to compare the topics of their interpellations and also the effect of these activities in the field of protection of minority rights.